

Testiranje diskriminacije:

Uvrđivanje i krivično gonjenje kršenja ljudskih prava

Autorka: Bea Bodrogi
Priredivač: Lajem Mehoni

Taktička sveska je štampana u
okviru projekta Nove taktike
Centra za žrtve mučenja

NEW Tactics
in Human Rights

Prevod:

Regionalni centar za manjine

Izdavač:

The Center for Victims of Torture
New Tactics in Human Rights Project
717 East River Road
Minneapolis, MN 55455, USA
www.cvt.org, www.newtactics.org

Urednik edicije Svezaka:

Lajem Mehoni

©2003 Center for Victims of Torture

Ova publikacija može slobodno da se umnožava u štampanom i elektronskom obliku, sve dok je na svakom primerku istaknuta napomena o autorskim pravima.

Podrška ediciji Taktičkih svezaka

Edicija Taktičkih svezaka je štampana zahvaljujući podršci sledećih donatora: Institutu za mir Sjedinjenih američkih država, Nacionalnoj filantropskoj fondaciji, Organizaciji za bezbednost i saradnju u Evropi, Ministarstvu spoljnih poslova Sjedinjenih američkih država, Fondaciji Zigrid Rauzing (Sidrig Rausing) (prethodno Fondacija Ruben i Elizabet [Elisabeth] Rausing), Fondaciji Džona D. (John D.) i Ketrin T. Mek Artur (Catherine T. MacArthur), kao i jednoj fondaciji i pojedinačnom donatoru koji su želeli da ostanu anonimni.

Pored toga, Fondacija kralja Boduena je pružila finansijsku pomoć našem partneru ICAR-u iz Rumunije, kako bi podržali održavanje regionalne radionice u Rumuniji, kao i štampanje taktičkih svezaka koje su izradili učesnici/e radionice.

Odricanje od odgovornosti

Stavovi izneti u ovom izveštaju ne predstavljaju nužno stavove projekta Novih taktika u oblasti ljudskih prava ili njihovih donatora. Ovaj projekat ne zagovara neke posebne taktike ili programe.

Sadržaj

Predgovor priređivača	6
Uvod	7
Preuzimanje metoda iz američkog iskustva	7
Položaj Roma/kinja koji žive u Mađarskoj	8
Taktika testiranja	8
Primer: Slučaj Lajoša Baloga	12
Rezultati	14
Primenjivanje ove taktike u sudskim procesima	14
Korišćenje taktike testiranja u drugim slučajevima	15
Zaključak	16

The Center for Victims of Torture
New Tactics in Human Rights Project
717 East River Road
Minneapolis, MN 55455 USA
newtactics@cvt.org
www.newtactics.org

April 2003. godine

Dragi prijatelji i prijateljice,

Dobrodošli u ediciju Taktičkih svezaka projekta Novih taktika u oblasti ljudskih prava! U svakoj svesci, jedan/a od aktivista/kinja za ljudska prava će opisati neku taktičku novinu koja se pokazala uspešnom u unapređenju ljudskih prava. Autori/ke pripadaju širokom i raznolikom pokretu za zaštitu ljudskih prava, koji uključuje: nastavnike/ce, bibliotekare/ke, zdravstvene radnike/ce, zaposlene u policijskoj službi, kao i zagovornice ženskih prava. Oni/e su razvili/e taktike koje nisu samo doprinele unapređenju ljudskih prava u njihovim zemljama, već su se služili/e taktikama koje mogu da se prilagode i primene u drugim zemljama i drugim situacijama kako bi se skrenula pažnja na čitav niz problema.

Svaka sveska sadrži detaljne informacije o tome kako su autor/ka i organizacija u kojoj deluju postigli to što su postigli. Mi želimo da podstaknemo aktiviste/kinje za ljudska prava da taktički razmišljaju, da razmišljaju o taktikama koje su izabrali kako bi putem njih primenili svoju širu strategiju i da daju više prostora taktikama za koje se smatra da efikasno unapređuju ljudska prava.

U ovoj svesci autor pokazuje da efikasne strategije mogu da budu prenesene i prilagođene drugim situacijama i drugim zemljama. Biro za pravnu odbranu nacionalnih i etničkih manjina (NEKI) iz Mađarske je saznao za taktiku testiranja od organizacije iz SAD koja je uspešno pokazivala primere diskriminaciju u stanovanju, tako što je slala "testere/ke" različitih rasa da se prijave za iznajmljivanje stanova. Slična ovoj, i u Mađarskoj se događala diskriminacija romskog stanovništva – u stanovanju, pri zapošljavanju, pri pristupu javnim mestima i službama, kao i u drugim oblastima. NEKI je prilagodio taktiku testiranja tako da ona odgovara njihovoj strategiji korišćenja sudskih postupaka kako bi se osudilo kršenje ljudskih prava. Ne samo da se pokazalo da ova taktika može da se primeni u Mađarskoj, kao i u Sjedinjenim američkim državama, već se pokazalo da je efikasna i u drugim situacijama, a ne samo pri diskriminaciji u stanovanju.

Čitava edicija Taktičkih svezaka biće dostupna na internetu (www.newtactics.org). Druge sveske će biti naknadno dodate. Na našoj internet stranici, takođe, možete da nađete i druge alatke, uključujući i pretraživu databazu taktika, forum za diskusije namenjen aktivistima/kinjama za ljudska prava i informacije o našim radionicama i konferencijama. Ako želite da se pretplatite na bilten Novih taktika, molimo vas da pošaljete elektronsku poštu na newtactics@cvt.org.

Projekat Nove taktike u oblasti ljudskih prava je međunarodna inicijativa koju predvodi grupa različitih organizacija i aktivista iz čitavog sveta. Centar za žrtve mučenja (CVT) koordiniše ovaj projekat, koji je iznikao je iz našeg iskustva izumitelja/ki novih taktika i osnivača/ica klinike za oporavak koja zagovara zaštitu ljudskih prava iz jedinstvene pozicije – pozicije isceljenja i zagovaranja građanskih inicijativa.

Nadamo se da će vam ove sveske biti informativne i da će vas podstaći na razmišljanje.

Iskreno,

Kejt Kelš (Kate Kelsch)
Menadžerka projekta Novih taktika

Bea Bodrogi

Bea Bodrogi radi kao advokatkinja na slučajevima kršenja ljudskih prava poslednjih šest godina. Magistrirala je na Londonskoj školi za ekonomiju, gde se bavila međunarodnom zaštitom ljudskih prava, pravnom regulacijom diskriminacije i alternativnim rešavanjem sporova. Bea radi kao advokatkinja za Biro za pravu odbranu nacionalnih i etničkih manjina (NEKI) gde radi na slučajevima etničke diskriminacije, učestvuje u terenskim aktivnostima sakupljanja činjenica i pisanju izveštaja o ljudskim pravima (Bele knjižice od 1996-2002). Takođe je radila i na slučajevima koji su podneti Evropskom sudu za ljudska prava, a predaje i objavljuje u raznim publikacijama na temu diskriminacije. Pored rada za NEKI, Bea drži predavanja o alternativnom rešavanju spora advokatima na Pravnom fakultetu u Debrecinu. Uključena je i u rad Helsinškog komiteta za ljudska prava i Hatera – društva za podršku slučajevima i lezbejkama u Mađarskoj.

Biro za pravnu odbranu nacionalnih i etničkih manjina (NEKI)

Cilj NEKI-a je da zaštiti nacionalne i etničke manjine koje žive u Mađarskoj. Ova organizacija pruža pravnu pomoć u slučajevima diskriminacije zasnovanoj na etničkom ili nacionalnom poreklu žrtve ili u slučajevima koji su značajni za funkcionisanje vladavine prava. Godišnji izveštaj NEKI-a, pod nazivom "Bele knjižice", opisuje neke od najznačajnijih slučajeva.

Kontakt

Legal Defense Bureau for National and Ethnic Minorities (NEKI)
MASSAG Foundation
H-1537 Budapest 114, P.O.Box 453/269, Mađarska

Predgovor priređivača

Ova taktička sveska se bavi uspešnom primenom "testiranja" u Mađarskoj, taktikom koju je razvio antidiskriminacioni pokret u Sjedinjenim američkim državama. Kada je reč o testiranju, organizacija koja zagovara borbu protiv diskriminacije i koja je primila žalbu u vezi sa nekim slučajem diskriminacije, odmah šalje "testere/ke" da ponove ovaj događaj. Ako je nekoj osobi uskraćen, na primer, posao na osnovu njegovog/nog ličnog svojstva, odmah se šalju "testeri/ke" koji/e će se prijaviti za isti posao i zabeležiti kako je prema njima postupano. Ovo svedočanstvo će biti legitimni dokaz da je diskriminacija sistematske prirode.

Organizacije koje se bore za pravičnost u stanovanju u Sjedinjenim američkim državama, razvile su ovu taktiku kako bi se usprotivili diskriminaciji pri prodavanju i iznajmljivanju kuća i stanova. Biro za pravnu odbranu nacionalnih i etničkih manjina iz Budimpešte je prilagodio ovu taktiku da bi zaštitio prava Roma/kinja kojima je sistematski uskraćivano sve -- od posla do pristupa restoranima, klubovima i drugim javnim mestima. Kad god

postoji diskriminacija manjina, bilo u stanovanju, pri zapošljavanju ili pristupu javnim mestima, advokati/kinje se često suočavaju sa teškim izazovom da dokažu diskriminaciju na sudu. Nešto što se dogodilo samo jednom može da se objasni kao "greška" ili "propust pojedinca/ke" i često se opravdava navođenjem brojnih drugih specifičnih "razloga" zbog kojih se tako postupilo. Advokati/kinje koji se suočavaju sa ovim problemom, često moraju da dokažu, ne samo da je došlo do samog dela diskriminacije, već i da je motiv iza ovog postupanja bio diskriminatorski, i da je diskriminacija sistematske prirode. Testiranje je taktika koja ispunjava ovu potrebu, i olakšava sudski postupak, čak i u pravnim ambijentima koji nisu blagonakloni prema slučajevima u kojima se goni diskriminacija.

Ova sveska ne pokazuje samo kako je ova taktika korisna, već, takođe, putem primera pokazuje kako taktike nastale u vrlo različitim okolnostima mogu da se prilagode i efektivno iskoriste u borbi za ljudska prava negde drugde u svetu.

- Lajem Mehoni, priređivač edicije Svezaka

Uvod

Biro za pravnu odbranu nacionalnih i etničkih manjina (NEKI) je osnovan 1994. kao odgovor na probleme koje su prouzrokovale dugotrajne predrasude o Romima/kinjama, najvećoj etničkoj manjini u Mađarskoj. NEKI je pokušavao da zabeleži iskustva diskriminacije i pokaže odsustvo pravne zaštite za Rome/kinje. Ova organizacija se bavila slučajevima koji su uključivali policijsku brutalnost, napade skinheda i uskraćivanje posla, stanarskih prava i usluga u javnim službama. S obzirom da se diskriminacija često suptilno sprovodi, neposredni dokazi su retki. Prilagodivši metod koji su koristile organizacije iz SAD, NEKI koristi testiranje da bi prikupio dokaze sa kojima bi na sudu mogao da dokaže da je u pitanju diskriminacija. Nakon što žrtva koja je poreklom Rom/kinja prijavi NEKI-ju slučaj diskriminacije, tester/ke – i Romi/kinje i on/e koji to nisu, se šalju da ponove ovaj događaj kako bi zabeležili da incident predstavlja slučaj sistematske diskriminacije i kako bi prikupili dokaze za mogući sudski slučaj.

Testiranje je, stoga, taktika prikupljanja dokaza koji direktno mogu da se uklope u pravnu strategiju organizacije kao što je NEKI,

organizacije koja se suprostavlja nekažnjivosti i neosetljivosti društva prema sveprisutnom problemu rasizma i diskriminacije.

Proces je prilično neposredan. Onog trenutka kad NEKI primi žalbu, tester/ke se šalju na mesto na kojem se navodno dogodila diskriminacija. Ako se ovo tvrđenje tiče zaposlenja, na primer, testiranje se obavlja tako što se pošalje dve osobe: jedna osoba koja je poreklom Rom/kinja i jedna koja to nije i koje poseduje slična lična svojstva i kvalifikacije, ali se prevashodno razlikuju po svom etničkom poreklu. Oni/e se šalju istog dana u kratkom vremenskom intervalu kako bi konkurisali/e za posao. Da bi poređenje bilo jasno, od svakog/e testera/ke se traži da se isto ponaša kao njegove/ne kolege/inice tester/ke. Odmah nakon završetka testiranja, oni/e evidentiraju svoja iskustva u upitniku u kojem su detaljno zabeležena sva pitanja koja su im postavljena tokom intervjua, način na koji su se ponašali prema kandidatima/kinjama za posao, opis posla uključujući platu i olakšice. Tada, koordinator/ka testiranja može da na osnovu ovih podataka proceni da li je došlo do drugačijeg postupanja i da odluči da li je moguće preduzeti pravne mere radi suzbijanja diskriminacije.

Preuzimanje metoda iz američkog iskustva suzbijanja diskriminacije

Jedan od zaposlenih u NEKI-u proveo je godinu dana tokom 1997. u Sjedinjenim američkim državama gde je studirao i praktično se usavršavao u oblasti ljudskih prava. Tokom ovog perioda radio je u Vašingtonu u Savetu za pravično stanovanje¹, gde su koristili testiranje kako bi prikupili dokaze o diskriminaciji u stanovanju. Savet testira praksu agencija za nekretnine i vlasnika/ca stanova koji/e odbijaju da iznajmljuju stanove ili da prodaju kuće Afroamerikancima/kama i pripadnicima/ama drugih manjina. Naš kolega se vratio sa velikom količinom materijala koji opisuje ovaj proces. Za nas je predstavljalo izazov da to

prilagodimo našoj situaciji.

Brzo smo shvatili/e da je baš ovo bilo ono što smo tražili i počeli smo da izgrađujemo naš sopstveni proces testiranja koji je prilagođen potrebama u Mađarskoj. Položaj Roma/kinja se veoma razlikuje od položaja pripadnika/ca manjina u Sjedinjenim američkim državama. U Mađarskoj, na primer, nema koristi od prikupljanja dokaza o diskriminaciji u stanovanju, jer Romi/kinje žive u tako siromašnim uslovima, da su retko u položaju da iznajmljuju, a još ređe, da kupuju kuće ili stanove. Mogli smo, ipak, da primenimo testiranje u slučajevima diskriminacije vezanim za pitanja rada i javne službe. S obzirom da ne postoji zakon koji zabranjuje upotrebu testiranja, nismo videli prepreke u pokušaju da primenimo testiranje.

---

¹The Fair Housing Council of Greater Washington: 1212 New York Avenue, NW., Suite 500, Washington, D.C. 20005

Položaj Roma/kinja koji/e žive u Mađarskoj

NEKI primi više od 100 žalbi godišnje koje se, uglavnom, tiču Roma/kinja koji/e se suočavaju sa diskriminacijom u svi sferama svakodnevnog života. S obzirom da su najranjivija manjina i društvena grupa u zemlji, Romi/kinje se u nesrazmerno velikom broju nalaze i u svim društvenim grupama koje zahtevaju zaštitu: siromašnima, dugoročno nezaposlenima, nekvalifikovanim radnicima/ama, neobrazovanima, članovima/icama velikih porodica. U najvećem broju oblasti, oni/e još uvek žive na periferiji grada; neki/e u naseljima koja su odvojena od većinskog stanovništva koje nije romskog porekla. Sem u nekoliko slučajeva, društvene i ekonomske promene koje su se dogodile u proteklih nekoliko godina, samo su štetile Romima/kinjama. U toku tranzicije, oni/e su uvek prvi otpušteni/e, a s obzirom da nisu obrazovani/e, retko imaju pristup novim poslovima. U unutrašnjosti je stopa nezaposlenosti među Romima/kinjama skoro 100 procenata. Jedino u velikim gradovima ima zaposlenih Roma/kinja i oni/e najčešće rade na crno.

Od ranih devedesetih godina prošlog veka, romske zajednice su često bile mete zločina iz mržnje. Napadi skinheda na Rome/kinje su, u pojedinim trenucima, bili prijavljivani svake nedelje. Oblik u kome su se predrasude protiv ove manjinske grupe izražavale, promenile su se od ovog perioda. Umesto otvorenih napada,

sada su široko rasprostranjeni skriveni oblici diskriminacije.

Poslodavac nikada ne bi rekao da ne zapošljava Rome/kinje -- umesto toga bi rekao da više nema slobodnih mesta. Vlasnik bara ne bi priznao da odbija da pruži usluge na osnovu etničkog porekla – umesto toga bi tvrdio da su sva mesta zauzeta. Zbog ove suptilnosti i zbog neodgovarajuće pravne regulacije diskriminacije, advokati/kinje koji/e vode slučajeve koji se tiču ljudskih prava, suočavaju se sa velikim teškoćama tokom prikupljanja dokaza i dokazivanja diskriminacije. Pored toga, kada su u pitanju slučajevi diskriminacije, mađarski zakon je veoma slab. Prema nedavnoj direktivi Evropske unije koja se tiče rasne diskriminacije, ako može da se pretpostavi da je došlo do direktne ili indirektno diskriminacije, optuženi mora da dokaže da nije došlo do povrede principa jednakog postupanja. Ali, Mađarska se nije usaglasila sa ovim zahtevom, uprkos kritikama izrečenim u nekoliko izveštaja o stanju ljudskih prava. Stoga, u slučaju sudskog procesa koji se tiče diskriminacije, moramo da izaberemo klasični metod iznošenja dokaza, tj. podnosilac/teljka tužbe mora da dokaže da je bio/la izložen/a diskriminaciji. To nije uvek lako da se dokaže, i slučaj svakog podnosioca/teljke tužbe postaje jači, ako advokat/kinja ima različite vrste dokaza kojima može da demonstrira diskriminaciju. Korišćenje testiranja nam pruža jednu dodatnu taktiku kako bi prikupili dokaz za ovakve slučajeve, dokaz koji je bio ključan za naš uspeh i pobedu u slučajevima koji se tiču diskriminacije.

Taktika testiranja

Da bi se primenila taktika testiranja potrebno je preduzeti sledeće korake:

- Angažovanje i izbor testera/ki
- Obuka testera/ki
- Sprovođenje testiranja
- Evaluacija rezultata testiranja kako bi se odlučilo da li oni dokazuju diskriminaciju i da li će organizacija preuzeti taj slučaj
- Korišćenje dokaza u sudu

Svaki od ovih koraka biće opisan detaljno.

Angažovanje i izbor testera/ki

Angažovanje

Kada smo odlučili da primenimo ovaj metod u Mađarskoj, naš prvi zadatak je bio da nađemo potencijalne testere/ke. Bio nam je potreban spisak testera/ki sa kojeg koordinator/ka testiranja može da izabere odgovarajuće parove, naime, jednog/u testera/ku koji/a je Rom/kinja i jednog/u koji/a to nije, u svakom konkretnom slučaju. Ponekad smo koristili dva para testera/ki kako bi pratili pojedinačni slučaj (vidi slučaj Lajoša Baloga ispod).

Svaki put kada smo koristili testere/ke, bilo nam je potrebno da možemo da izaberemo uporedive osobe sa sličnim ličnim svojstvima i kvalifikacijama. Bila nam je potrebna dobra grupa iz koje smo mogli da biramo kandidate/kinje.

Pri pronalaženju potencijalnih testera/ki, prvenstveno smo se oslanjali na našu mrežu koja je već postojala, a koju si činili: studenti/kinje, osobe sa kojima imamo lični kontakt, novinari/ke i istraživači/ce. Pokazalo se da su studenti/kinje imali/e fleksibilne satnice i da su uopšteno bili otvoreni/e za nove ideje. Neki/e novinari/ke su, pak, bili "suviše uzbuđeni" i željno su iščivali rezultate koji bi odmah mogli da budu objavljeni u novinama. Iako je izveštavanje o rezultatima važan deo procedure testiranja, potrebno je pažljivo odabrati pravo vreme za ovakav publicitet u skladu sa potrebama slučaja, a ne sa novinarskim kriterijumima. U većini slučajeva koji se tiču ljudskih prava, radije čekamo da otpočne sudski proces pre nego što izađemo u javnost, jer je do tada sakupljen najveći broj dokaza i postoji manji rizik od bilo kakvih lažnih optužbi.

Oslanjanje na naše lične kontakte dovelo je do izvesnih problema. U jednom nedavnom slučaju, prijatelj/ica NEKI-eve koordinatorke testiranja je bio najmanje pouzdan tester. Jedna od koordinatora je organizovala testiranje bara u Budimpešti gde Romima/kinjama nije bio dozvoljen ulaz. Nekoliko minuta pre nego što je testiranje počelo, tester koji je bio njen prijatelj je otkazao učešće rekavši da mu je nešto iskrslilo i da ne može da se pojavi. Testiranje je moralo da bude otkazano i sedam ljudi je moralo da bude poslato kućama. Koordinatorke testiranja je pretpostavila da je njen prijatelj pomislio kako može sebi da "dozvoli" da otkáže testiranje u poslednjem trenutku, čak, i kad su u pitanju neprihvatljivi razlozi. Pored toga, kada tester/ke koji su nečiji prijatelji/ce svedoče na sudu, odbrana može da tvrdi kako je takvo svedočanstvo pristrasno i da ne treba da se uzme u obzir. Ovaj problem se još uvek nije pojavio ni u jednom sudskom slučaju, ali je bolje da se ne pruže nikakvi razlozi za prigovore. Do sada nije bilo potrebe da razvijemo nikakvu metodičku proceduru angažovanja, jer smo mogli neformalnim putem da nađemo dovoljno

testera/ki kada su nam trebali. Naša nedavna prezentacija rada NEKI-a i taktike testiranja je promovisala i moguće angažovanje, jer su nam ljudi prilazili i nudili da nam dobrovoljno pomognu. Odlučili smo da ne angažujemo testere/ke preko oglasa za posao kao što je to slučaj u Sjedinjenim američkim državama. Pitanje Roma/kinja je u Mađarskoj tako problematično da postoji veliki rizik da bi se prijavili provokatori/ke.

Kriterijum pri izboru testera/ki

Uloga testera/ke je ključna, i neophodno je da pojedinci/ke koji učestvuju ispune sledeće uslove:

- Da nisu krivično osuđivani. Pre svega, biografija testera/ki mora da bude čista. Testere/ke će možda pozvati da se pojave kao svedoci/kinje na sudu, a činjenica da su krivično osuđivani može da umanjí njihov kredibilitet.
- Objektivnost. Tester/ka ne može da ima bilo kakav lični interes u pogledu rezultata testiranja, niti da je u bilo kakvom odnosu sa podnosiocem/teljkom tužbe ili sa okrivljenim.
- Pouzdanost. S obzirom da sudski proces može da traje nekoliko godina, oni/e moraju da budu voljni da budu u kontaktu sa programom testiranja duži vremenski period. Tokom celodnevnog treninga možemo da steknemo subjektivni uvid u pouzdanost ljudi. Takođe, treba da se postaramo da im unapred kažemo da ćemo zavisiti od njihove raspoloživosti da svedoče ako nastavimo sa slučajem, čak i ako budu potrebne godine da slučaj stigne do suda.
- Preciznost. Oni/e moraju da budu dobri posmatrač/ice koji su sposobni da opaze bilo koji relevantan aspekt postupanja prema njima tokom testiranja i da se kasnije da se sete i jasno dokumentuju detalje tog iskustva. Ovo nije veština koju je lako izmeriti unapred, ali nakon jednog iskustva testiranja, koordinator/ka može to da proceni.

Pored tehničkih kriterijuma, tester/ke, takođe, treba da razmotre da li su emotivno dorasli/e zadatku koji može da bude neprijatan, pa čak i zastrašujući. (vidi ispod: Brige i iskustva testera/ki).

Obuka testera/ki

NEKI organizuje dva nivoa obuke za testere/ke. Nakon što angažujemo potencijalne testere/ke, organizujemo celodnevni trening za celu grupu. Onda, kada dođe do situacije testiranja koja je odgovor na žalbu, organizujemo pripremni sastanak u vezi sa tim pojedinačnim slučajem na koji pozivamo samo one testere/ke koji/e će učestvovati u njemu.

Celodnevna orijentaciona obuka

Prva obuka je jednodnevna orijentaciona obuka putem koje upoznajemo potencijalne testere/ke sa ovim metodom. Ovo nije samo važna priprema, već pruža testerima/kama mogućnost da odluče da li je ovo zadatak koji misle da mogu da izvrše i koji omogućava našem/oj koordinatoru/ki testiranja da oceni da li kandidati/kinje ispunjavaju naše kriterijume izbora testera/ki. Naša prva obuka uključivala je između 15 i 20 ljudi i izrodila je našu prvobitnu skupinu testera/ki. Nakon druge obuke imali smo skupinu od 30 kandidata/kinja. Iz ove skupine smo izabrali pouzdano jezgro od šest do deset testera/ki što je bilo dovoljno za naše potrebe testiranja.

Za vreme trajanja obuke, upoznali smo testere/ke sa NEKI-em, našim radom i sa vrstom slučajeva u kojima testiranje može da bude korišćeno. Prikazali smo video snimak sa prevodom koji opisuje metod testiranja koji je koristio Savet za pravično stanovanje u Vašingtonu.

Tester/ke, onda, nauče čitavu proceduru testiranja korak po korak, uključujući brižljivo ispunjavanje upitnika, koji ćemo ih zamoliti da popune nakon svakog testa (vidi Dodatak 1, Uzorak upitnika). Tester/ke, takođe, imaju mogućnost da se informišu o pravnoj proceduri koja može da se pokrene na osnovu rezultata testiranja i kako testiranje može da bude upotrebljeno da se ostvare građanska prava. Došli smo do zaključka da je najkorisniji deo obuke sastanak na kome se detaljno razmatraju pitanja i odgovori.

Potrebno je da tester/ke jasno razumeju svoju ulogu kako u testiranju, tako i u pravnom

postupku koji sledi. Ako NEKI pokrene sudski postupak na osnovu rezultata testiranja, od testera/ki se očekuje da svedoče na sudu. Mada, ne možemo da radimo sa testerima/kama na njihovom svedočenju, možemo da se postaramo da su oni/e obavešteni o svakom detalju sudske procedure, što uključuje dužinu procesa i pitanja koja mogu da očekuju da će ih pitati. U jednom nedavnom slučaju, tester je rekao da ne želi da se pojavljuje na sudu više od jednog puta, jer nema vremena i ne želi da se sretne sa optuženim na sudu. Bilo je jasno da mu nismo pružili dovoljno informacija o pravnoj proceduri. Ubedili smo ga da prisustvuje suđenju, ali je situacija bila rizična. Sada posvećujemo više pažnje pripremanju potencijalnih testera/ki.

Obuka za testere u pojedinačnim slučajevima

Kada NEKI primi konkretnu tužbu, organizuje se druga obuka za testere/ke koji/e će poslati na mesto gde se navodno dogodio slučaj diskriminacije. Ova priprema je ključna, jer tester/ke treba da razumeju specifične činjenice u vezi sa ovom posebnom situacijom. Ona im, takođe, služi kao podsetnik o osnovnim principima koji su bili predstavljeni na pripremnom sastanku tokom obuke.

Koordinator/ka testiranja se nalazi sa parovima testera (Romima/kinjama i onima koji/e nisu Romi/kinje), upozna ih sa navodima koje NEKI istražuje i pruža im informacije koje treba da znaju unapred (adresa mesta, broj telefona, imena). Uz pomoć koordinator/ke, tester/ka isčitava upitnik i sprema se za ovaj posebni zadatak. U zavisnosti od tužbe, želimo da tester/ke dobiju specifične vrste informacija. Na primer, u slučajevima kada Romi/kinje nisu pušteni u bar ili restoran, tester/ka mora da sazna razlog zbog kojeg mu/joj nije dozvoljen ulaz. U nekoliko slučajeva, radnik obezbeđenja je otvoreno rekao i podnosiocu žalbe, i kasnije testerima, da uprava ne dozvoljava ulazak Romima/kinjama, jer oni prouzrokuju probleme. Testiranjem se obezbeđuje više svedoka ovakvog slučaja diskriminacije, što olakšava na sudu dokazivanje da se diskriminacija dogodila.

Ugovor

Posao testera/ki je prikazan izložen u ugovoru koji potpisuju i tester/ka i NEKI. U ovom ugovoru tester/ka se obavezuje na sledeće:

- Tester/ka će izvršiti testiranje na naznačenom mestu.
- U roku od 20 minuta nakon testiranja, tester/ka će ispuniti upitnik.
- Za vreme testiranja, tester/ka će se ponašati normalno i neće iskazivati svoje mišljenje. Kad bude ispunjavao/la upitnik, tester će detaljno opisati situaciju.
- U slučaju da se pre, za vreme ili nakon testiranja dogodi nešto nepredviđeno, tester/ka će odmah kontaktirati koordinatora/ku testiranja.
- U slučaju da dođe do sudskog postupka, tester/ka će se pojaviti pred organima vlasti i svedočiće o svom iskustvu.
- Tester/ka neće otkriti rezultate testiranja drugim licima. Pre i posle testiranja, tester/ka neće pružati informacije o testiranju drugim licima bez saglasnosti NEKI-a.
- Tester/ka mora da sledi uputstva koordinatora/ke testiranja.
- U istom ugovoru NEKI se obavezuje na sledeće:
- NEKI će, ako to bude potrebno, pružiti testeru/ki pravnu pomoć ako bude imao/la probleme zbog učešća u testiranju.
- NEKI neće otkriti nikakve informacije drugim licima o testerima/kama bez njegove/njene saglasnosti.
- Honorar za testiranje: Nakon testiranja NEKI će platiti 5 000 mađarskih forinti testerima/kama. U slučaju sudskog procesa, NEKI će testerima/kama platiti 5000 mađarskih forinti dnevno kako bi nadoknadili/e izgubljeno vreme.

Brige i iskustva testera/ki

Biti tester/ka nije lako, niti uvek pruža satisfakciju. Na primer, B. Berkeš (Berkes), jedna od naših testera, govorila je o svom iskustvu testiranja u popularnom kafiću u Budimpešti u avgustu 2002:

“Čak i da sam bila pripremljena da će me odbiti, ono što sam osećala na ulazu je bilo više ponižavajuće nego što sam očekivala. Sve vreme sam razmišljala o situaciji da sam ovde sa svojim prijateljima/cama, od kojih su neki Romi/inje, a neki nisu. Ne znam kako bih se ponašala u ‘stvarnoj’ situaciji.”

Nije neuobičajeno da testeri/ke imaju veoma pomešana osećanja o ovom iskustvu – naročito testeri/ke koji/e su Romi/kinje. U smislu da učešćem u testiranju biramo da se namerno nađemo u situaciji u kojoj će nas ljudi ponižavati. Romi/kinje i članovi/ce bilo koje manjinske grupe koji se suočavaju sa diskriminacijom se stalno suočavaju sa ovim poniženjem i ne treba im dodatno poniženje. Svaki slučaj poniženja ostavlja trag, čak i ako u njega imamo dobre razloge da se nađemo u takvoj situaciji. Ali, iako se testerima/kama možda ne dopada što to rade, oni/e beleže izvesno zadovoljstvo kada testiranje prođe uspešno – kada osete da je NEKI dobio dokaz koji mu je potreban da bi zastupao podnosioca žalbe.

Slične brige se pojavljuju kod testera/ki na pripremnim sastancima: “Šta ako me budu uvredili, šikanirali, napali? Šta ako čujem rasistički komentar?” Članovi/ce NEKI-a uvek naglašavaju da je pojedinac/ka važniji od testa i oni/e podstiču testere/ke da se staraju o sopstvenoj sigurnosti i emotivnom zdravlju. Testeri/ke se podstiču da na šikaniranje odgovore pasivno i da napuste mesto događaja čim se osete ranjivo. Upozoreni/e su da ne ulaze u raspravu ili napetu diskusiju koja može da dovede do nasilja. Savetujemo ih da sami/e procene i odluče koje je najbolje rešenje u datoj situaciji.

Još jedna česta briga proističe iz moguće potrebe da testeri/ke svedoče na sudu. S obzirom da većina ljudi nema iskustva sa sudom, kod mnogih sudski sistem izaziva osećaj uplašenosti, naročito ako su članovi/ce manjinske grupe koja se, takođe, suočava sa činjenicom da pravni sistem nejednako postupa sa njima. Uprkos ovoj brigi, ljudi nastavljaju da učestvuju u testiranju. Oni se osećaju pozitivno, jer daju svoj doprinos sudskom procesu i beleže podsticajna

iskustva iz sudnice. Jedan tester, student prava na završnoj godini, odlučio je doći i da radi u NEKI-u kao pripravnik.

Sprovođenje testiranja

Kada NEKI primi žalbu, odlučujemo da li da počnemo sa testiranjem. Za većinu žalbi se procenjuje da ne predstavljaju slučajeve diskriminacije. U onim slučajevima koji predstavljaju validne žalbe zbog diskriminacije (oko 30 žalbi godišnje), prvo prikupimo sve podatke o toj situaciji. Nekada sama ova potraga za činjenicama može da ima pozitivni uticaj. Ponekad se pismom obraćamo lokalnim vlastima ili vlasnicima kompanije koja je prekršila zakon i oni su ponekad voljni da promene neke stvari, bez da se dalje preduzimaju neke pravni mere.

Kada smatramo da će testiranje pomoći da se prikupe dokazi za mogući sudski proces, odluka da se primeni testiranje mora veoma brzo da se donese. U slučaju kad je nekome/j uskraćen posao, na primer, testiranje će imati smisla samo ako pošaljemo potencijalnog/u kandidate/kinju dok je to radno mesto još uvek upražnjeno, s obzirom da je od suštinske važnosti da se kandidati/kinje prijave za isti posao pod istim okolnostima kako bi njihovo iskustvo bilo smatrano pravno relevantnim u odnosu na iskustvo prvobitnog

podnosioca/teljke tužbe. Jednom, kada odlučimo da primenimo testiranje, brzo biramo testere/ke, obučavamo ih i planiramo testiranje.

Tester/ke se onda šalju na mesto na kome se navodno dogodila diskriminacija. Oni/e beleže svoja iskustva u upitniku odmah nakon završetka testiranja, beležeći sve detalje postupanja prema njima. Koordinator/ka testiranja može onda da proceni na osnovu ovih podataka da li je došlo da diskriminatorskog postupanja i da odluči da li će pokrenuti pravnu akciju.

Procedura koja se primenjuje za vreme sprovođenje testiranja:

- Prikupiti podatke i doneti odluku o tome da li je korisno da se testiranje upotrebi u nekom pojedinačnom slučaju;
- Izabrati par testera/ki (jednog Roma/kinju i jednog/u koji/a to nije);
- Obaviti obuku u vezi sa nekim pojedinačnim slučajem sa ovim testerima/kama;
- Potpisati ugovor sa testerima/kama;
- Poslati testere/ke na teren;
- Zamoliti testere/ke da se vrate u kancelariju i ispune upitnik;
- Evaluirati podatke koji su rezultat testiranja.

Primer :

Slučaj Lajoša Baloga

Možda je najbolji način da se razume upotreba testiranja da prođemo kroz konketan primer u kome se testiranje koristilo. Uprkos činjenici da konačna presuda još uvek nije doneta ni u jednom od slučajeva diskriminacije u Mađarskoj, slučaj Lajoša Baloga zavređuje da se detaljno ispita. Rezultati testiranja su bili nedvosmisleni, a slučaj osvetljava svaki korak procedure testiranja. Slučaj je, takođe, bio važan jer je zakon o radu jedini zakon u Mađarskoj sa odgovarajućim antidiskriminacionim odredbama. S obzirom da se niko pre ovog slučaja nije pozvao na ove odredbe, smatramo da je bilo važno da uzmemo učešća u njihovom tumačenju i primeni.

Žalba

Lajoš Balog je prekinuo svoje fakultetsko obrazovanje usled finansijskih teškoća i tražio je posao. U februaru 1999, nakon što je u novinama pročitao oglas za posao, prijavio se za posao putem telefona. Kompanija T. je tražila ljude koji bi delili letke. Operater je kandidatu za posao rekao da ima slobodnih mesta i pozvao ga da se lično pojavi na intervjuu. Kada je stigao u kancelariju, pitali su ga da popuni formular sa detaljnim ličnim informacijama. Kao odgovor na njihovo pitanje, rekao je da je prethodno obavljao sličan posao. Ništa više ga nisu pitali i rekli su mu da se javi dva dana kasnije. Gospodin Balog je došao do kancelarije lično i naveo je da je video da je preko njegovog formulara bilo napisano « Ciganin » štampanim slovima. Nisu mi rekli

ništa konkretno, već su ga jednostavno uputili da ponovo nazove nakon još dva dana. Više puta su ga pitali da se ponovo javi, ali su mu na kraju rekli da više nema slobodnih mesta.

Gospodin Balog se odmah javio NEKI-u, navodeći da nije dobio posao zbog svog romskog porekla i da je njegova tvrdnja potkrepljena komentarom napisanim na formularu. Formular mu nije vraćen, već je bačen u njegovom prisustvu. Da bi dokazali ovaj tipičan slučaj diskriminacije odlučili smo da testiramo proces zapošljavanja.

Koraci koje treba preduzeti u toku testiranja

Priprema testera/ki

Koordinator/ka testiranja bira dva para testera/ki sa svojstvima koja su slična onima koje ima podnosilac/teljka tužbe koji/a je poreklom Rom/kinja. Svi su bili studenti/kinje i svima im je trebao novac. Pre nego što ih je poslao na teren, koordinator/ka ih je pozvao/la u kancelariju i pružio/la im informacije koje su im bile potrebne da bi sproveli testiranje. Testerima/kama je ispričana priča osobe koja je prvobitno podnela tužbu i date su im precizne instrukcije uz pomoć upitnika koji će trebati da popune nakon testiranja. Takođe su obavesteni o mogućnosti da budu ispitivani na sudu i rečeno im je da mogu da ih pozovu da svedoče o svojim iskustvima.

Mi imamo opšti upitnik koji koristimo u različitim slučajevima, a koji dopunjujemo u svakom pojedinačnom slučaju. Za testere/ke je važno da unapred znaju na koje detalje treba unapred da obrate pažnju, koja pitanja mogu da se pojave tokom intervjua i naročito, na koja pitanja smo naročito zainteresovani da dobijemo odgovor.

Iskustvo testera/ki

Prva dva testera su se prijavili za posao 29. aprila 1999. uspešno ponavljajući ponašanje osobe koja je prvobitno podnela tužbu. Tester romskog porekla je pozvao kompaniju, nakon čega je pola časa kasnije pozvao tester koji nije romskog porekla. Onda su otišli da se lično raspitaju. Obojica su ispunili prijavni formular i obojici im je rečeno da se kasnije jave. Drugi par testera se prijavio za posao nekoliko dana kasnije. Sva četiri kandidata su pozvali kompaniju i otkrili da su posao dobila dva

testera koji nisu Romi, dok ga nisu dobili testeri koji su bili Romi.

Tester koji su angažovani su potpisali ugovor i dali su im leci za distribuiranje. Da bismo dodatno ustanovili diskriminaciju, zamolili smo testere da ne završe posao do kraja, već da vrate letke sa obrazloženjem da je posao suviše neugodan. Tog dana smo poslali još jednog testera romskog porekla, jer smo znali da sigurno postoji posao koji čeka da se uradi. On je, takođe, ispunio formular i njega su, takođe, kasnije odbili putem telefona. Ta kompanije je do tada odbila da zaposli četiri Roma na poslu koji nije zahtevao nikakve profesionalne veštine niti visok obrazovni nivo.

Evaluacija upitnika i naknadne radnje

Tester su se vratili nakon svakog testiranja i ispunili upitnik u kome su detaljno opisali svoje iskustvo. U svakom slučaju, NEKI mora da analizira informacije i odluči da li one predstavljaju jasan dokaz o diskriminaciji. Ako ne možemo da prikupimo dovoljno dokaza, moramo da obavestimo podnosioca/teljku tužbe da ne možemo da pokrenemo slučaj. Ali, ako rezultati testiranja ukazuju na diskriminaciju, možemo da započnemo sa pravnom akcijom.

U slučaju Laloša Baloga, rezultati testiranja su bili prilično konzistentni i pružili su korisne dokaze. U ime osobe koja je prvobitno podnela žalbu NEKI-u, NEKI ulaže tužbu protiv kompanije, pozivajući se na član 5 Zakona o radu. Podnosilac/teljka tužbe je osoba koja je prvobitno podnela žalbu i čija su osnovna ljudska prava prekršena, a pet testera mogu da svedoče o praksi diskriminacije u toku procesa zapošljavanja koje sprovodi ta kompanija. Na samoj površini, slučaj ne izgleda komplikovano. Postoje jaki dokazi koji mogu da dokažu diskriminaciju -- testeri/ke su spremni/e da objektivno svedoče o svom iskustvu, a poznati/a advokat/kinja za ljudska prava zastupa podnosioca/teljku tužbe, dok kompanija nema pravnog zastupnika. Ipak, bilo je potrebno tri godine da sud jednostavno utvrdi da li ovaj slučaj spada u njihovu nadležnost. Suđenje o samom slučaju još uvek nije počelo. Poslednja presuda je, stoga, još uvek veoma daleko, tako da ne možemo da predvidimo ni ishod procesa ni reakciju sudije na rezultate testiranja.

Rezultati

Do sada je NEKI slao testere/ke na teren 15 puta. U tri slučaja nije bilo moguće da se testiranje završi iz različitih razloga. Od 12 završenih slučajeva, pet nisu kao rezultat imale dokaz sistematske diskriminacije. Ostalih sedam testiranja su ubedljivo dokazali da je reč o diskriminaciji koja je dovoljna za pokretanje sudskog slučaja. Na osnovu ovih sedam testiranja, NEKI je pokrenuo šest antidiskriminacijskih slučajeva. Tri od ovih šest slučajeva su još uvek nerešeni.

Od tri okončana slučaja koja su koristila testiranje, dva smo dobili, a jedan izgubili. Testeri/ke su se svaki put pojavili na sudu, i sudija je prihvatio njihove dokaze bez osporavanja ili samog dovođenja u pitanje. U dve uspešne parnice, sudija je prihvatio podatke do kojih smo došli testiranjem kao dokaz diskriminacije. NEKI smatra da su ovi podaci bili ključni element da dobijemo parnice. U trećem slučaju je sudija zaključio da, iako dokazi koje je pružilo testiranje nisu nevažeci, oni ne dokazuju u dovoljnoj meri da je podnosilac tužbe bio diskriminisan. NEKI je jedina pravna firma u Mađarskoj koja je koristila ovu taktiku. Drugi/e advokati/kinje za ljudska prava su, pak, prebacivali slučajeve NEKI-u, kada su smatrali da bi testiranje bilo suštinsko za prikupljanje dokaza.

Korišćenje testiranja u vansudskom pregovaranju

U jednom od slučajeva u kome je testiranje

pokazalo diskriminaciju, NEKI nije pokrenuo sudski proces. Umesto toga, prišli smo tuženom da bi smo pregovarali o mnogo bržem vansudskom poravnjanju. Tuženom smo opisali slučaj podnosioca žalbe i činjenice u vezi sa testiranjem, i njegov advokat je uvideo snagu našeg slučaja. NEKI je već dobio sudski spor koristeći dokaze dobijene testiranjem. Tuženi je želeo da izbegne pojavljivanje na sudu, a NEKI i podnosilac tužbe su bili zainteresovani za brže rešenje. Strane su uspele da se sporazumeju za manje od tri meseca. U poslednjoj fazi poravnjanja tuženi se javno izvinio, otpustio je radnika koji je bio odgovoran za diskriminaciju, a žrtvama je isplatio kompenzaciju – kompenzaciju koja je bila pet puta veća od bilo koje dobijene u sličnim slučajevima na sudu.

U jednom slučaju koji se nedavno dogodio, podnosioci tužbe su tvdili da je došlo do diskriminacije prilikom ulaska u jedan poznati klub u Budimpešti. Pošto je događaj uključivao brojne svedoke, testiranje nije bilo neophodno. NEKI je prišao vlasniku kako bi mu predložio da pregovaraju. Iako je vlasnik bio u izvesnoj meri otvoren za ovaj predlog, želeo je raspravi činjenice na kojima se temeljio sam slučaj. NEKI, pak, nije želeo da pregovara o činjenicama slučaja – da li se diskriminacija dogodila – već samo o poravnjanju. Tako da je u ovom slučaju, pregovaranje završeno i slučaj će biti predat sudu.

NEKI očekuje da bi testiranje moglo da se pokaže kao sve korisnije u slučajevima koje je moguće rešiti bez sudskog postupka.

Primenjivanje ove taktike u sudskim procesima: važna pitanja za razmatranje

S obzirom na naše iskustvo, u Mađarskoj je nemoguće voditi sudske procese u vezi sa diskriminacijom bez pomoći organizacije koja poseduje vreme, resurse i pravno znanje. Ovo je jasan znak da mađarski zakon protiv diskriminacije nije delotvoran i nije u interesu žrtava čija se ljudskih prava krše. Ako se

suočavaš sa sličnom situacijom u svojoj zemlji, gde postoji diskriminacija, a žrtve i njihovi/e advokati/kinje je teško dokazuju na sudu, možeš da razmisliš o tome da uvećaš svoje izgleda upotrebom taktike testiranja koja je ovde opisana. Nadamo se da će ti opis naših napora pružiti neke jasne ideje o tome koje korake treba da preduzmeš i koje zamke da izbegneš, naročito u smislu izbora, obuke i korišćenja testera/ki. Takođe ti predlažemo da razmotriš neka dodatna pitanja i lekcije koje smo izvukli iz našeg iskustva.

Antidiskriminacioni zakoni: Korišćenje testiranja u pravne svrhe će, naravno, morati da se uskladi sa nacionalnim zakonima o diskriminaciji. Kakav god da je pravni okvir, slučaj u kome pokušava da se dokaže diskriminacija najčešće zahteva dokaze koji pokazuju da incident nije bio pojedinačni slučaj, već da je primer sistematskog diskriminativnog ponašanja. Metod testiranja može da bude moćan metod koji će da generiše ovakve dokaze.

Resursi: Metod testiranja koji je NEKI razvio da bi obezbedio dokaze o diskriminaciji je skup, kako u pogledu novca, tako i u pogledu vremena. On zahteva od organizacije da ima dobro opremljenu kancelariju, dobro obučenog/u koordinatora/ku testiranja i obučene testere/ke. Da bi rezultati testiranja mogli da se koriste u toku sudskog procesa, u ove resurse pored toga moraju da se uključe i profesionalni/e advokati/kinje koji/e su voljni da prihvate slučajevne diskriminacije.

Ko će podneti tužbu?: U slučaju u kome testiranje otkriva da je došlo do diskriminacije, ljudska prava i prvobitnog/e podnosioca/teljke žalbe i testera/ke su bila prekršena. Iako su i testeri/ke mogli da prolaze kroz ponižavajući tretman za vreme testiranja, njihova namera je drugačija od namere prvobitnih kandidata/kinja. U slučajevima diskriminacije prilikom zapošljavanja, testerima/kama ne treba posao, i njih je zaposlio NEKI samo da bi testirali praksu zapošljavanja. Stoga, ne postoji pravna osnova da se oni/e uključe u process kao podnosioci tužbe. Zbog toga NEKI pokreće pravni proces samo u ime prvobitnog/e podnosioca/teljke tužbe, a svedočanstva testera/ki koristi kad iznosi dokaze. Situacije je drugačija kad je u pitanju pristup javnim

mestima. U nekoliko slučajeva NEKI je vodio sudski proces u ime i prvobitnih podnosioca/teljki tužbe i testera/ki. Namera testera/ki se ovde ne razlikuje značajno od namere prvobitnog/e podnosioca/teljke tužbe, a testeri/ke govore istinu kada kažu da su jednostavno želeli da uđu na neko javno mesto. U jednom slučaju koji se nedavno dogodio, testeri koji su bili Romi, su zamolili NEKI da ih «iskoristi» kao podnosioc tužbe, jer su se osećali poniženim kada su hteli da uđu na to mesto i kada su otvoreno odbijeni zbog njihovog romskog porekla. Priprema se građanska parnica, a još uvek ne možemo da prosudimo kakva će biti reakcija suda na pravni položaj testera/ki.

Vrste slučajeva: Imali smo pozitivno iskustvo koristeći ovaj metod kako bi se usprotivili diskriminaciji pri zapošljavanju, stanovanju i pristupu javnim mestima. Sudsko prihvatanje svedočenja testera/ki može da se protumači tako da znači da se samo testiranje sada smatra pravno prihvatljivim metodom demonstracije diskriminacije.

Tipovi žrtava : NEKI se bavi slučajevima rasne diskriminacije koja prevasdhodno pogađa Rome/kinje koji žive u Mađarskoj. Takođe je u velikoj meri prisutna diskriminacija zasnovana na drugim osnovama, kao na polu, starosti, rasi, jeziku, religiji i političkom opredeljenju. Pravna zaštita je potrebna u svim ovim slučajevima. Ako metod testiranja funkcioniše u slučajevima rasne diskriminacije, takođe bi trebalo da funkcioniše i u drugim vrstama slučajeva. S obzirom da su rezultati testiranja i kasniji sudski procesi u Mađarskoj predstavljeni u medijima, verovatno će i druge organizacije koje se bave ljudskim pravima isprobati ovaj metod u svojim slučajevima.

Korišćenje taktike testiranja u drugim slugim slučajevima

Testiranje može, takođe, da bude korisna taktika za prikupljanje dokaza za lobiranje ili obrazovanje javnosti. U Mađarskoj se, na primer, razmatra novo antidiskriminaciono zakonodavstvo i nevladinim organizacijama je omogućeno da zvanično iznesu svoje

komentare kao učesnici/e u ovom procesu. Komentari NEKI-a su uključivali argument da je sama neophodnost testiranja pokazatelj slabosti postojećih antidiskriminacionih zakona. NEKI objavljuje godišnji izveštaj u kome predstavlja svoj rad, slučajevne i rezultate svojih testiranja. U nekim slučajevima, obično kada se sudski proces nalazi u završnoj fazi, NEKI takođe, izveštava medije o dokazima

prikupljenim testiranjem. Ovaj publicitet doprinosi obrazovanju javnosti o potrebi da se iskoreni diskriminacija. Mnogo toga smo naučili iz našeg iskustva sa testiranjem. Sigurni smo da postoje još mnoga mesta u Mađarskoj gde se dešava diskriminacija. Pa ipak, u poređenju sa opsegom stvarnog problema, samo se nekolicina ljudi obraća NEKI-ju za pomoć. Iako NEKI koristi testiranje kada primi tužbu o navodnoj diskriminaciji, ovo je zasigurno taktika koja može da se koristi i za druge namene:

- Testiranje može da se koristi proaktivno kako bi se pokazale i javno predstavile diskriminirajuće prakse u nekoj grani industrije ili kompaniji. Šira primena ove taktike može, na primer, da uključuje sprovođenje testiranja i bez prvobitne tužbe kako bi se utvrdilo da neka grana industrije sistematski diskriminiše osobe na osnovu njihove nacionalnosti, rase, roda, ili invaliditeta (uključujući i obolele od side). Rezultati ovih testiranja onda mogu da budu upotrebljeni kako bi se

lobiralo za promene u ovakvom ponašanju, ili mogu da se iskoriste u nekom kasnijem sudskom procesu ili za obrazovanje javnosti.

- Testiranje, takođe, može da se iskoristi da bi se pokazali rasistički stavovi u pojedinim granama vlasti. Kolega iz Rusije je, na primer, predložio da se u njegovom rodnom gradu ljudi koji su poreklom sa Kavkaza prijave na policijsku akademiju kako bi testirali praksu zapošljavanja.
- Testiranje, takođe, može da se sprovede u širim razmerama da bi potvrdilo postojanje diskriminacije u nekoj oblasti, i izvršio pritisak na organizacije da ne koriste te prakse. Moguće je sprovesti niz testiranja da bi se videlo da li se prema ljudima koji su druge rase postupa drugačije u situacijama gde su uznemiravanje ili diskriminacija česti, kao što je šetnja ili vožnja na određenim mestima. Ova taktika trebala bi da bude prilagođena situaciji, a testiranje možda produženo na nekoliko meseci.

Zaključak

Situacija u Mađarskoj nije jedinstvena. Diskriminacija se javlja u mnogim oblicima, i rasprostranjena je u većini društava u svetu. To je, zapravo, globalni problem, tako da mnoge, a možda i većina zemalja, imaju neki pravni okvir u okviru koga možemo da se usprotivimo ovom kršenju prava koje se ne toleriše u međunarodnom pravu ljudskih prava. Metod testiranja koristi prednost ovakvih pravnih okvira, ali takođe, uočava da su nacionalni antidiskriminacioni zakoni skoro uvek nedovoljni da bi zaštitili žrtvu (zapravo, nekad zakon implicitno štiti počinioce zlostavljanja tako što otežava sudski proces). Tamo gde zakoni postoje, često se ne primenjuju, a teret

dokazivanja je često izazov koji je nemoguće ispuniti.

Mi verujemo da nas metoda testiranja može dovesti jedan korak, koji jeste mali, ali je važan, bliže ispunjenju ovog izazova. Uz prošireno korišćenje, promovisaće i podstaćiće pokretanje više sudskih postupaka protiv diskriminacije. Ovi sudski procesi, kao i značaj koji rezultati testiranja imaju za obrazovanje javnosti, doprineće povećanju javne svesti o diskriminaciji – što će nas eventualno dovesti bliže kulturi poštovanja ljudskih prava. Metoda testiranja nam je pomogla u Mađarskoj. Nadamo se da će i vama biti korisna u vašem radu.

Beleške

Beleške

**Za celu listu publikaciju objavljenih u ediciji Taktičkih svezaka,
idite na www.newtactics.org.**

Na internetu ćete, takođe, naći pretraživu databazu taktika i forume
namenjene diskusiji sa drugim aktivistima/kinjama za ljudska prava.

The Center for Victims of Torture
New Tactics in Human Rights Project
717 East River Road
Minneapolis, MN 55455
cvt@cvt.org

